رویکرد تاریخی به جایگاه مصرف گیاه تنباکو و محصولات آن در سلامت

فرزاد مسعودکبیر[الف*]، محمد صاحب‌جمع[ب]، رضا محسنی بدل‌آبادی[ب]، علیرضا امیرزادگان[ب]

[الف]مرکز تحقیقات پیشگیری اولیه از بیماری‌های قلب و عروق، پژوهشکدهٔ بیماری‌های قلب و عروق، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
[ب]مرکز قلب تهران، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: مهر ۱۴۰۱
تاریخ پذیرش: آذر ۱۴۰۱

سردبیر محترم

در اواخر قرن پانزدهم میلادی گیاه تنباکو در منطقهٔ کارائیب مشاهده و به دنیا معرفی شد. شواهد تاریخی نشان می‌دهد که مردم این ناحیه از برگ‌های این گیاه برای معطرکردن خود و درمان دردها و برخی از بیماری‌ها استفاده می‌کردند. پس از آن، گیاه تنباکو به‌سرعت در سرتاسر جهان به ویژه قارهٔ اروپا گسترش یافت. پس از رسیدن اروپاییان به آمریکا، گیاه تنباکو محبوبیت زیادی پیدا کرد و بیشتر در پزشکی استفاده شد. بیشترین مصرف آن به‌عنوان ضداسهال، ضددرد، ضداحتقان، ضدحساسیت، خواب‌آور و التیام‌دهندهٔ زخم‌ها بوده است. براساس متن‌های تاریخی، تنباکو برای اولین بار در قرن شانزدهم توسط هندی‌ها و یا ترک‌ها وارد ایران شده است (۴-۱).

آغاز قرن هفدهم دورهٔ اوج شهرت گیاه تنباکو بود و برخی از مردم از آن به‌عنوان گیاه مقدس نام می‌بردند. در همین سال‌ها یکی از دانشمندان برای اولین بار کتابی با عنوان «ضد تنباکو» چاپ کرد و در آن ذکر کرد که در اتوپسی بدن افرادی که تنباکو مصرف کرده‌اند آلودگی دیده شده است. در سال‌های بعد افراد دیگری نشان دادند که سمومی در گیاه تنباکو وجود دارد و تأکید کردند که این گیاه بیشتر نقش آرامش‌بخش و ضددرد دارد و نقش درمانی آن محدود است. در قرن نوزدهم پژوهش‌ها بر روی این گیاه بیشتر شد و برای اولین بار یک شیمی‌دان فرانسوی کشف کرد که مادهٔ موثرهٔ اصلی تنباکو «نیکوتیانین» نام دارد که بعدها به «نیکوتین» تغییر پیدا کرد.

به‌تدریج خاصیت اعتیادآوری آن مشخص شد و ابعاد دیگری از نقش‌های درمانی و عوارض آن شفاف شد. در اواسط قرن نوزدهم بر روی عوارض تنباکو بیشتر کار شد و اختلالاتی مانند دلیریوم، ناتوانی جنسی، جنون و سرطان در بیماران مصرف‌کننده مشاهده شد. با این حال خواص ضددرد و آرامش‌بخش مصرف تنباکو سبب شد که مصرف آن روزبه‌روز افزایش یابد، محصولات متعددی از آن تولید شود و صنعت آن گسترش یابد. در اواخر قرن نوزدهم سیگار به‌عنوان محصول اصلی تنباکو معرفی شد و بازار بیشتر کشورها از جمله ایران را نیز در برگرفت (۲، ۳).

در حال حاضر حدود یک میلیارد نفر در سرتاسر جهان از محصولات تنباکو مانند سیگار معمولی، سیگار برگ ، قلیان و تنباکوی بدون دود استفاده می‌کنند. براساس گزارش سازمان جهانی بهداشت، سالانه حدود ۷ میلیون نفر به دلیل مشکلات مربوط به مصرف تنباکو فوت می‌کنند. همچنین مطالعات زیادی اثرات آسیب‌زای مصرف محصولات تنباکو روی بیماری‌های قلبی عروقی و متابولیک را مشخص کرده‌اند (۷-۵). با توجه به اثرات گستردهٔ تنباکو بر روی سلامت، راهنماهای بالینی در حوزهٔ پیشگیری استراتژی‌هایی در سطح جمعیت به منظور کنترل آن پیشنهاد کرده‌اند. با این حال بیشتر مداخلات پیشنهادشده در جهت کنترل مصرف سیگار است و کمتر به سایر موارد محصولات تنباکو مانند قلیان پرداخته شده است (۷). بنابراین، با توجه به رویکرد تاریخی به مصرف تنباکو و شواهد قابل توجه از بار بیماری و مرگ‌ومیر منتسب به

* فرد مسئول مکاتبات: Fmasoudkabir@sina.tums.ac.ir

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

[DOI: 10.22034/13.4.333]

آن، و از طرف دیگر افزایش روز افزون مصرف سایر محصولات آن مانند قلیان، تنباکو همچنان یک تهدید بزرگ برای سلامت عمومی جامعهٔ در آینده به حساب می‌آید.

تضاد منافع:

در این مقاله هیچ‌گونه تضاد منافعی برای گزارش وجود ندارد.

References:

1. Floor W. The art of smoking in Iran and other uses of tobacco. Iranian Studies. 2002 Jan 1;35(1-3):47-85.
2. Stewart GG. A history of the medicinal use of tobacco 1492–1860. Medical History. 1967 Jul;11(3):228-68.
3. Charlton A. Medicinal uses of tobacco in history. Journal of the Royal Society of Medicine. 2004 Jun;97(6):292-6.
4. Batmanghelidj E. Smoking in Iran. Encyclopaedia Iranica; 2013.
5. Giovino GA, Mirza SA, Samet JM, Gupta PC, Jarvis MJ, Bhala N, *et al*. Tobacco use in 3 billion individuals from 16 countries: An analysis of nationally representative cross-sectional household surveys. The Lancet. 2012 Aug 18;380(9842):668-79.
6. Soltani D, Heshmat R, Vasheghani-Farahani A, Fahimfar N, Masoudkabir F, Ashraf H, *et al*. The association between waterpipe smoking and metabolic syndrome: A cross-sectional study of the Bushehr elderly health program. Biomedical and Environmental Sciences. 2021 Nov 20;34(11):910-5.
7. World Health Organization. WHO global report on trends in prevalence of tobacco use 2000–2025. 4th ed. 2021.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

[DOI: 10.22034/13.4.333]